УДК 687.1

С.С. Федорова

ПОЛЬ ПУАРЕ.
«КАЗАН» КОЛЛЕКЦИЯСЕ

В статье на основе биографических данных Н.П. Ламановой, а также сохранившихся редких образцов гардероба Денизы Пуаре исследуется семантическое происхождение названия коллекции «Казань» 1911 года французского модельера Поля Пуаре. Рассматривается общее увлечение модельера русской историей и культурой, в том числе «Русскими балетами» С.П. Дягилева, образцами традиционного русского костюма.

Ключевые слова: Поль Пуаре, Н.П. Ламанова, мода, «Русские сезоны», русский костюм, татарский костюм.

In the article, based on the biographical data of N.P. Lamanova, as well as surviving rare samples of Denise Poiret's wardrobe, the semantic origin of the name of the 1911 collection "Kazan" by French fashion designer Paul Poiret is explored. The fashion designer's general passion for Russian history and culture, including S.P. Diaghilev's "Russian Ballets" and examples of traditional Russian costume, is examined.

Keywords: Paul Poiret, N.P. Lamanova, fashion, "Russian Seasons", Russian costume, Tatar costume.

Парижда яшәгән Поль Пуаре (1879–1944) моданың Шәрыкка йөз белән борылырга теләвен тойган беренче модельер була. Грек хитоны, һинд сарие, япон кимоносы һәм рус сарафаны… – кутюрье боларның барысы белән дә кызыксынган, һәм алар XX гасырның беренче чирегендә Европа модасында төп темага әверелгән. Модельер рус костюмына 1910 елларда – һөнәри үсеш юлында иң югары биеклеккә ирешкән вакытта – аеруча зур игътибар бирә. Бу очраклы хәл түгел: чөнки ул вакытта бөтен Европа, бер яктан, С.П. Дягилевның «Рус балетлары»на әзерләнгән сәхнә костюмнарын, ә икенче яктан, Н.Л. Шабельская, М.К. Тенишева һәм башка коллекционерлар алып кайткан борынгы костюмнарны күреп таң кала. Бу гына да түгел, XIX–XX гасырлар чигендә Франция һәм Россия арасында үзара тыгыз мәдәни диалог урнаша.

1911 елда «Рус балетлары» фантасмагориясе белән мавыккан Пуаре Россия буйлап гастрольгә китә. Әлеге сәфәр, беренче чиратта, масштаблы реклама акциясе була һәм рус аристократиясенең күренекле вәкилләре арасында яңа клиентлар эзләүне максат итә, шул ук вакытта ул «экспедиция» характерын алып, аның ярдәмендә модельер ерак илдә яшеренгән яңалыкларны таба, күрә һәм ишетә ала.

Пуаре рус мәдәнияте, сәнгате дөньясы белән хезмәттәше һәм дусты Надежда Петровна Ламанова арадашчылыгында таныша[1]. Россиядә вакытта француз ике башкалада – Мәскәүдә һәм Санкт-Петербургта була, ул Парижга үзе белән рус чигү үрнәкләрен, төрле сөлгеләр, ашъяулыклар һәм яулыклар, шулай ук башкала музей һәм ярминкәләрендә күргәннәреннән якты хатирәләр алып кайта. Әмма соңрак Парижда әлеге сәяхәттән илһамланып әзерләнгән коллекция, көтмәгәндә, Казан каласы хөрмәтенә исемләнә. Коллекциядәге бүгенге көндә дә билгеле көндез киелә торган күлмәкләр Казанны әллә ни хәтерләтми, аларда күбрәк ирләр күлмәге тибындагы традицион рус хатын-кызлар күлмәге үзенчәлекләре чагылыш таба. Әмма коллекция ничек һәм ни өчен шулай аталган соң?[2] Юкса Пуаре беркайчан да Казанда булмаган. Кызганычка каршы, рәссамның уй-ниятләрен ачардай төгәл мәгълүматлар сакланмаган.

Мондый исемгә тукталуның сәбәпләрен билгеләргә мөмкинлек бирүче төп фаразларның берсе түбәндәгедән гыйбарәт: Пуаре традицион рус костюмы үрнәкләре белән генә түгел, ә Россиядә яшәгән кече халыклар, аерым алганда татар милли костюмы үрнәкләре белән дә яхшы таныш булган. Моннан тыш, рус костюмы, даими рәвештә модификацияләнә барып, Шәрык халыклары костюмнары элементларын да үзләштергән. Әйтик, XVI гасыр уртасында рус халык костюмы ансамбле составына атаклы татар читекләре – җиңел күннән эшләнгән биек кунычлы аяк киемнәре килеп кергән. Читекләрнең уникальлеге күн мозаикасы техникасын куллануда: вак күн кисәкләре бер-берсенә ефәк, алтын яки көмеш җепләр белән тегеп беркетелгән. Читек – җиңел һәм уңайлы гына түгел, ә тышкы күренеше белән дә бик эффектлы аяк киеме. Ул башта рус аристократлары арасында, ә аннары (XX гасыр башында) бөтен Европада һәм Америкада да популяр булып китә.

Поль Пуареның хатыны Дениза гардеробының шактый өлеше сатуга куелгач, 2005 елда Друо аукционы өчен эшләнгән сатулар каталогында да шундый бер пар читек була. Аларны, мөгаен, Пуаре үзенең Шәрык кыйммәтләре тупланмасына тагын бер хәзинә булыр дип сатып алгандыр. Көнбатышта Көнчыгыш аяк киеме массачыл популярлык казана, шул исәптән аңа трендны «Рус сезоннары»да бирә. Бу исә үзе үк, рус коллекциясенә исем сайлаганда, татар читекләре үрнәкләре модельерга турыдан-туры йогынты ясый алган, дип фаразларга мөмкинлек бирә. А. Бенуа истәлекләре буенча, 1909 елда «Кыпчак биюләре» балеты сәхнәгә чыккач, Париж модницалары кыпчак читекләрен эзли һәм бик теләп кия башлыйлар.

---

[1] Н.П. Ламанова (1861–1941) – Россия һәм совет модельеры, театр костюмы рәссамы. XX гасыр башында Россия һәм совет модасына нигез салучыларның берсе.

[2] Әдәбиятта коллекциянең тагын бер исемен очратырга мөмкин – «җитен колллекциясе».

Модельерның уй-ниятләрен аның ике башкалага барудан алган тәэсирләреннән дә эзләргә мөмкин. Әгәр ул Мәскәүне колоритлы, бәйрәмчә, төрле типажлар яшәгән, төрле чәчәкләр үскән һәм төрле зәвыклар белән тулы кала буларак кабул итсә, Санкт-Петербург аны битараф калдыра, шәһәр һәм аның халкы Император сарае һәм административ аппаратның катгый һәм формаль кагыйдәләренә артык бәйле кебек тоела аңа. Төньяк башкалада Пуаре коллекциясе һәм аның мәгърифәтчелек эшчәнлеге каты тәнкыйтькә дучар була. Көнчыгышның бөтен нәрсәсенә җаны-тәне белән тартылган француз һәм тыйнак, салкын Петербург арасында үзара симпатия тумый.

Ә менә Пуареның Мәскәүдә булган көннәре музейларда, милли рестораннарда, биредәге базарларда йөреп, урамнардагы кешеләрне күзәтеп, башкала архитектурасы белән танышып уза. Борынгы рус архитектурасының иң әһәмиятле һәйкәлләренең берсе – Изге Алла Анасының Ровтагы Покрау соборы тарихы да модельерга әлеге мәсьәләдә билгеле бер карарга килергә ярдәм иткән булырга мөмкин. Мәскәүнең нәкъ үзәгендә урнашкан бу собор, патша Иван Грозный боерыгы буенча, 1555–1561 елларда Казан ханлыгын буйсындыру хөрмәтенә төзелгән. Чит ил кунаклары аның архитектур чишелешен еш кына төрле төсләргә төренгән һәм хикмәтле Шәрык архитектурасы белән чагыштыралар. Н. Ламанова биографиясеннән сакланып калган язмаларга караганда, француз кутюрьесы Мәскәүдә булуы турында болай дигән: «Она [Ламанова] открыла мне всю фантасмагорию того пред-Востока, которым является Москва…» [Виртуальный музей…].

Модельер, бик тырышып, Россиядә «Шәрык эзләрен» эзли, һәм аларны башкалада таба да дия алабыз. Күрәсең, ул Казан каласы турында да күп ишеткәндер, чөнки ул вакытта Казан осталарының даны чит илләргә дә барып ирешкән, ул гына да түгел, аларның эшләнмәләре дөньякүләм күргәзмәләрдә бүләкләр белән билгеләнгән. 1893 елда Чикагода уздырылган Колумб күргәзмәсенә Казан һөнәрче хатын-кызлары тарафыннан әзерләнгән коллекция җибәрелә[1]. «Казан шәһәре. 1893 ел» очеркында бу коллекциядә хатын-кызларның борынгы һәм хәзерге милли костюмнары, шул исәптән бай татар костюмының да булуы ассызыклана, аларның этнографик әһәмияте билгеләнә [Музей Е.А. Боратынского...]. Халыкара күргәзмәләрдә татар осталарының зур уңышлар яулавы нәтиҗәсендә, аларга Мәскәү һәм Санкт-Петербургтан гына түгел, ә Париждан да заказлар килә.

Чит ил модельерлары еш кына бер илгә хас социаль-мәдәни күренешләрне һәм тарихи чорларны катнаштыралар, бу – катлаулы, бай һәм матур тарихка ия Россияне дә читләтеп үтми. 1976 елда модельер Ив Сен-Лоран, элеккеге «югары мода шәркыятьчесе» Пуаре кебек үк, «Рус оперालары һәм балетлары» коллекциясендә Л. Бакст эскиз-

[1] Боратынскийларның Казан өязе Шушар утарындагы һәм башка күрше авыллардагы артель турында сүз бара.

ларындагы Көнчыгыш нәзакәтлелеген һәм Пётр I гә кадәрге костюм турындагы күзаллаулар белән берләштерә. 2009 елда рус халык костюмы, совет хәрби униформасы, боярлар стиле, С. Дягилев балетлары, конструктивизм элементларын фантастик рәвештә берләштергән «Париж-Мәскәү» коллекциясен чыгарган «Chanel» мода йорты бу тенденцияне тагын да ачыграк характерлап бирә. Поль Пуаре да үз коллекциясендә Мәскәү кебек төрле һәм Санкт-Петербург кебек кырыс шәһәрләрнең түгел, ә аутентик Казан каласы атамасын куллануны өстен күргәндер, чөнки нәкъ менә Мәскәүдән дә ераграк урнашкан бу шәһәр рус Көнчыгышы әхрамы булып тора, дип уйлагандыр.

Бүгенге көндә «Казан» коллекциясе гардеробтагы төрле әйберләрдән тора, шуңа күрә аны бербөтен итеп реконструкцияләү шактый кыен. Коллекциядәге иң билгеле кием – Пуаре тарафыннан хатыны Дениза өчен тектерелгән җитен күлмәк – Киото костюм институтына карый. Тагын бер күлмәк Париж шәһәренең мода музеенда – Гальер сараенда саклана. Институцияләр урнаштырган мәгълүматта, кызганычка каршы, коллекция исеменең серле этимологиясе әлегә ачылмаган.

Әдәбият

Казанские ведомости. Особый шов и узорные ичиги: почему татарская кожаная мозаика уже более 300 лет остается актуальной. URL: https://kazved.ru/news/ichigi-kartiny-i-sumki-gochemu-tatarskaya-kozhanaya-mozaika-uzhe-bolee-300-let-ostaetsya-aktualnoy-58307 (мөрәҗәгать көне: 18.02.2024).

Paris musees. Les musees de la ville de Paris. «Kazan». URL: https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/palais-galliera/oeuvres/kazan#infos-principales (мөрәҗәгать көне: 18.02.2024).

KCI. Digital archive. URL: https://www.kci.or.jp/en/archives/digital_archives/1910s/KCI_162 (мөрәҗәгать көне: 18.02.2024).

Музей Е.А. Боратынского. Шушарские девушки-вышивальщицы («Шитушки»). URL: https://boratynskiy.tatmuseum.ru/my-product/shusharskie-devushki-vyshivalshhicy-shitushki-fotografiya-a-p-vyatkinojj-kazan-1893-fotobumaga-karton/ (мөрәҗәгать көне: 18.02.2024).

Виртуальный музей Надежды Петровны Ламановой. Поль Пуаре. URL: https://lamanova.com/16_poiret.html (мөрәҗәгать көне: 18.02.2024).

Федорова София Сергеевна,
Бөтенроссия декоратив сәнгать музее (Мәскәү)
фәнни хезмәткәре